

Зміст

1. Теоретичні засади досвіду.....	2
2. Практичне застосування досвіду на уроках літератури.....	4
3. Практичне застосування досвіду на уроках російської мови.....	7
4. Висновок.....	9
5. Список використаних джерел.....	11
1. Додаток № 1: УРОК РУССКОГО ЯЗЫКА В 8 КЛАССЕ.....	12
2. Додаток № 2: УРОК ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	18
3. Додаток № 3: Презентація досвіду роботи.....	23

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ У ПРЕДМЕТНОМУ НАВЧАННІ (на прикладі вивчення російської мови та зарубіжної літератури)

Теоретичні засади досвіду

Гуманізм – поняття узагальнююче, це напрям, керівна ідея в педагогічній науці та практиці. Його основою є почуття, душевне хвилювання. Гуманізація навчання – це прояв у спільній діяльності вчителя і учня взаєморозуміння, доброти, довіри та поваги. У педагогічній діяльності почуття відіграють особливо важливу роль. Байдужість і пасивність – це негативні риси особливості, які не сумісні з гуманізмом. Почуття – необхідна перебудова для формування поглядів, переконань. Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти одним із завдань освітньої галузі в основній школі є формування гуманістичного світогляду, духовного світу учня, його моралі, загальної культури, особистісних рис громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти.

На жаль, на сучасному етапі гуманізація суспільних відносин стає глобальною проблемою, від розв'язання якої залежить існування людства. Реальний стан взаємин між людьми, рівень їх гуманності ще не відповідають вимогам демократичного, гуманістичного суспільства, яке прагне побудувати Україна. З урахуванням тієї обставини, що людина як особистість є однією з реальних конкуренто спроможних ланок у цивілізаційному поступі сучасної України, саме інтелект громадян, їх розум, освіченість європейського зразка можуть стати стратегічним курсом, здатним забезпечити трансформацію українського суспільства на дійсно демократичних і гуманістичних засадах.

Спрямованість сучасної системи освіти в країні на розвиток і самореалізацію кожної особистості як громадянина держави, на формування покоління, здатного вчитися й самовдосконалюватися впродовж усього життя, потребує вирішення багатьох завдань. Чи не найважливішим серед них виступає гуманізація освітнього процесу. А. С. Пушкін взяв за епіграф до «Капітанської дочки» слова «Береги честь смолоду». Молодість всьому відкрита, вона вірить тому, що бачить, не сформовані ще соціальні шаблони, не тяжіють над юною особистістю забобони: що посієш зараз в цій душі, те й пожнеш потім. Гуманістична позиція педагога, згідно з досвідом Ш.А. Амонашвілі, полягає в тому, щоб прийняти дитину такою, якою вона вже є і стати співучасником її життя. «Цінність особистості є вища ієрархічна цінність у світі, цінність духовного порядку», - зазначав М.Бердяєв [1].

У педагогічній літературі досліджувана проблема знайшла віддзеркалення у працях Г.С. Сковороди, К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка, С. Русової, у працях яких висловлюється думка про те, що в основу організації педагогічного процесу має бути покладена ідея гуманістичного становлення особистості дитини. Безцінною з цього питання є педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського, наукові праці якого допомагають якнайкраще зрозуміти дитячу душу, «на основі розвитку моральної свідомості і переконань виховати громадянськість, високу ідейність і патріотизм».

Значний внесок у розробку проблем гуманістичних цінностей особистості внесли відомі філософи XIX-XX ст. (М.Бердяєв, Е.Дюркгейм, М.Лоський, Г.Ріккерт, В.Соловйов, П.Флоренський, П.Юркевич, А.Швейцер та ін.). На перший план у сучасній філософській думці висуваються дослідження гуманістичних цінностей як способу духовно-практичного освоєння дійсності, форми суспільної самосвідомості особистості як найважливішого компоненту її духовного світу (С.Анісімов, В.Іванов, М.Каган, О.Киричук, І.Кон). Аналіз формування гуманістичних цінностей, вікових закономірностей розвитку ціннісних орієнтацій представлено в роботах психологів Л.Виготського, К.Платонова, С.Рубінштейна.

Педагогічні ідеї формування гуманізму як ціннісної установки особистості ґрунтуються на працях видатних педагогів Ш.Амонашвілі, М.Драгоманова, Я.Козельського, Я.Коменського, Я.Корчака, Й.Песталоцці, К.Роджерса, Ж.-Ж.Руссо, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, К.Ушинського.

Важливий внесок у розробку проблеми гуманізації навчання і виховання, формування гуманістичних цінностей особистості учнівської і студентської молоді зробили А. Алексюк, Ш. Амонашвілі, Г.Балл, І.Бех, Є.Бондаревська, М.Боришевський, О.Вишневський, К.Гавриловець, С.Гончаренко, І.Зязюн, В.Ільченко, Ю.Мальований, І.Матюша, Р.Скульський, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко та ін.

Проблеми формування гуманістичних цінностей у школярів, студентської молоді ставали предметом дисертаційних досліджень різних років. Так, формування гуманістичних цінностей у старшокласників досліджувала Г.Мирська, гуманістичних ціннісних орієнтацій студентів вузів культури вивчала О.Гданська. Соціально-педагогічні основи формування гуманістичних ціннісних орієнтацій молоді досліджував В.Дзюба. У роботах І.Киреєвої і О.Листопада розглядалися дидактичні умови гуманізації навчання майбутніх учителів.

Аналіз культурологічної, філософської, психолого-педагогічної літератури засвідчив, що гуманістичні цінності як відображення гуманітарних світоглядних процесів сучасності стають основою визнання пріоритету людини як продукту та результату культури людства й кожної окремої нації. Це обумовлює постановку питання формування в учнів гуманістичних цінностей як регулюючого фактору розвитку духовної культури, моралі, загальної культури, особистісних рис громадянина України. Водночас спостерігається невідповідність соціокультурної потреби в гуманізації відносин між людьми, у прояві гуманістичних цінностей і негативними явищами бездуховності сучасного суспільства. Такі протиріччя і об'єктивують дослідження, спрямовані на теоретичну і практичну розробку проблеми формування гуманістичних цінностей у учнів. **Актуальність і недостатня дослідженість цієї проблеми в науковій літературі й зумовили вибір теми досвіду «Педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості світогляду учнів у предметному навчанні»** (на прикладі вивчення російської мови та зарубіжної літератури).

Технологію формування гуманістично спрямованої особистості можна умовно поділити на 2 етапи. На першому етапі відбувається ознайомлення зі змістом загальнолюдських цінностей, їх засвоєння. На другому етапі організовується творча навчально – пізнавальна діяльність.

Роль педагога в навчально – виховному процесі:

- організуюча, направляюча, яка базується на творчій взаємодії учня з учителем, колективом і суспільством, які вирішуються щоденно;
- розвивати творчі здібності учнів, розкривати творчий потенціал кожної дитини;
- орієнтувати учнів на високі моральні цінності, інтегрувати в систему національної і світової культур, направляти в подальшому на участь в духовному розвитку суспільства;
- надавати допомогу дитині в її самопізнанні, самовизначенні, саморозвитку, самоствердженні та самореалізації своїх можливостей.

Принцип гуманістичної спрямованості освіти означає, що проблема людини є головною проблемою філософського освоєння дійсності; інтереси людини, її здоров'я, щастя, добробут – понад усе, незалежно від того, яка проблема розглядається. Цінність – поняття, що вказує на суспільне або особистісне значення (значимість) явищ, фактів, подій. Цінності – те ідеальне, чого прагне окрема особа та людство загалом. Найбільші цінності називають загальнолюдськими: життя, мир, здоров'я, любов, щаслива родина, добрі друзі, цікава робота, творчість, самостійність, матеріальна забезпеченість, суспільне визнання... Цінності поділяють на матеріальні та духовні.

До духовних відносять інтелектуальні (знання), світоглядні (віра, переконання), моральні, естетичні. Мистецтво є важливим чинником їхнього формування. Саме тому ми всі разом маємо захистити наших дітей від світу насильства, зробити їх несприйнятливими до зла і здатними творити добро. І у нас повинно вистачити мужності поставити і вирішувати цю задачу засобами шкільних предметів, і в першу чергу на уроках російської мови і літератури. Російська мова і література – це предмети, що дозволяють на кожному уроці приділяти увагу питанням духовно-морального виховання учнів. Під "духовно-моральним вихованням" розуміється процес сприяння духовно-моральному становленню людини, формування у нього:

- моральних почуттів (совісті, боргу, віри, відповідальності, громадянськості, патріотизму),
- морального вигляду (терпіння, милосердя, лагідності, незлобивості),
- моральної позиції (здатності до розрізнення добра і зла, прояву самовідданої любові, готовності до подолання життєвих випробувань),
- моральної поведінки (готовності служити людям і Вітчизні, прояви духовної розсудливості, послуху, доброї волі).

Мистецтво художнього слова відображає дійсність в художніх образах, створює нову художню дійсність за законами краси (естетичне). Література певним чином співвідноситься з історією але існує відокремлено (класицизм, сентименталізм, реалізм, символізм...) Мистецтво художнього слова оперує своїми цінностями: слово/мова, образ, образна картина світу, естетичне пізнання дійсності, культура, діяльність, естетичне переживання. Мета вивчення предметів філологічного циклу (мова, література) розглядається як створення екзистенційно-світоглядної моделі та принципів мислення і діяльності особистості, формування аксіологічного світогляду і почуття причетності до світової гуманістичної культури та загальнолюдського морально-естетичного досвіду, де фундаментальні цінності є безумовним пріоритетом. **Таким чином, гуманістична спрямованість навчання передбачає, що абсолютною домінантою змісту філологічної освіти є людина як найвища соціальна цінність (митець, персонаж, учень, педагог).**

Практичне застосування досвіду на уроках літератури

В одному з інтерв'ю на запитання кореспондента: «Що означає для Вас «добре серце і правильна душа»? З цим народжуються або виховуються? Що тут можуть зробити сім'я, школа, вчитель літератури?» - письменник Валентин Распутін відповів: «Чому кажуть: хороша людина? Людина доброго, чуйного, співчутливого, люблячого серця, що живе не для себе одного. Ми не завжди в змозі розрізнити, де функція серця (не органу, який перекачує кров, а теплового джерела, внутрішнього «сонця») і де душа – адже те ж саме застосоване і до неї: добра, співчутлива, любляча душа теж джерело тепла».

В руках у вчителя літератури найбагатша спадщина в світі, найвпливовіше на душу вчення про добро, самі дивовижні сторінки про життя людини від Діккенса і Толстого до Кіплінга і далі до Ахматової та Блока. Це могутня огорожа від зла, якщо її правильно вибудувати. Література - невичерпне джерело духовних цінностей, які необхідні людині в житті, і урок літератури - урок людського спілкування. Література більше від інших навчальних дисциплін сприяє розвитку моральних цінностей, реалізації творчих здібностей, так як зміст предмету звернено до гуманістичних ідеалів добра, справедливості, співчуття. Плануючи зміст уроків, прагну створити умови:

- для гармонійного розвитку особистості;
- для засвоєння знань про загальнолюдські гуманістичні цінності;
- для осмислення етичних понять і моральних принципів;
- для виховання гуманістичного світогляду;

- для формування естетичних смаків;
- для розширення світогляду.

Не секрет, що читання йде на задній план, діти мало читають, не сприймають, не розуміють поезію. Дитина, яка не читає, як правило, не здатна мислити, уявляти, у неї слабо розвинена фантазія. Працюючи в школі, мене турбують такі питання: як залучити школярів до читання, як розвивати любов до художнього слова, художній смак, як через урок літератури впливати на особистість учня, на розвиток його гуманістичного світогляду, духовного світу, його моралі, загальної культури, особистісних рис громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти.

Останні 10 років працюю з учнями переважно за технологією **особистісно-орієнтованого** навчання, стимулюючи учнів до саморозвитку, самовираження, приділяю увагу суб'єктивному досвіду дітей.

Упродовж педагогічної діяльності накопичую практичні знахідки колег, методичні прийоми, що дозволяють зробити урок цікавим і неординарним, використовую їх у власній роботі.

У межах особистісно-орієнтованого навчання застосовую елементи інноваційних технологій. Враховуючи, що в сучасному процесі на першому плані – особистість дитини, серед пріоритетних технологій виділяю:

- інформаційно-комунікативні технології;
- технологію критичного мислення;
- ігрові технології;
- технологію саморозвитку;
- технологію «Ситуація успіху».

На уроках літератури намагаюся створити умови, за яких учень може досягнути духовний потенціал твору. Учні завжди хвилює і хвилюватиме двобій добра і зла, вияви Милосердя, Щирості, Людяності. Вони палахкотять у книжках Андерсена, Кіплінга, Шарля Перро, Ліндгрена та інших. Читаючи їхні твори, діти роблять висновки, що добрі почуття, щирість, тепло сердець спонукає до дії. Герої Андерсона – Дюймовочка, Герда, Еліза; Кіплінга – Балу і Багіра; Шарля Перро – Попелюшка здатні взяти на себе чужий біль. Ними учні захоплюються, їхні вчинки хвилюють не день, не два, а довго. Від п'ятого класу пролягає «довгий, але не безкінечний шлях до Шекспіра, Гете, Стендаля, Толстого».

Учні часто задають питання: «Навіщо читати класику? Чому вона вчить?» Доводиться доводити: насамперед - любові до людини, віри до безперечної і нескінченної цінності кожної людини.

Наприклад, у перші тижні вивчення Л. М. Толстого виявляється деяка розгубленість дітей перед значущістю письменника. Після вступних уроків-лекцій починаємо розмову про «Війну та мир» з історії створення, зі змісту заголовка, зі змісту слів «війна», «мир»? З вчитування в слово письменника починається вивчення роману. Ми захоплюємося безпосередністю Наташі Ростової, добротою П'єра.

«Головна якість всіх творів Толстого, - писав Чернишевський, - чистота морального почуття».

Намагаюся, щоб герої Толстого не були для учнів тільки представниками свого часу, а були б насамперед людьми, разом з якими є сенс поміркувати над тим, як нам жити. І весь роман був не тільки історичною епопеєю, а твором про те, як жити. Один життєвий шлях - Курагіних, Бергов, для яких головне – зовнішнє благополуччя: багатство, кар'єра. Інший шлях – шлях князя Андрія, П'єра, Наташі, княжни Марії, для яких головне – виразити себе, зробити щось велике: для П'єра, княжни Марії – робити добро; для Наташі – любити. А любити – означає бути щасливою самій і дати щастя іншій людині.

У чому виграш і програш цих людей? Роблять висновок: Курагіним легше жити, вони нічого не дають людям. У них немає радості від того, що вони зробили щось добре, у них немає друзів, вони не здатні на справжню любов, ці кар'єристи самотні.

У Андрія, П'єра, Наташі, Марії – важкий шлях. Переживання їх недоступні князю Василю або Елен, недоступне їм щастя кохання, справжньої дружби, радість усвідомлення своєї причетності до всього доброго в житті.

«Жити, як Анатоль, Берг, Елен, - простіше і легше, кажуть діти, - але плата за цю легкість – відсутність глибоких зв'язків з людьми, нормальних відносин».

«Війна і мир» - роман не тільки про те, як жити кожній окремій людині, але і про те, як жити один з одним цілим народам і державам.

Поступово учні усвідомлюють, що хороший письменник допомагає нам своїм твором глибше розуміти людей, розповідає про самі глибинні їх почуття, думки.

На основі **інтерпретаційного підходу** до аналізу вивчених текстів прагну того, щоб учні були готові до діалогу з автором, до багатогранного сприйняття проблем, порушених у творі. На уроці звучать такі питання: «Як ви думаєте, чому...?», «Що головніше в оповіданні... Чому?». Такий підхід, на мою думку, органічно формує в учнів гуманістичний світогляд. Учнівська інтерпретація твору, образів, символів завжди цікава для вчителя. Крім того, вона допомагає в навчанні не як функція запам'ятовування, а дозволяє використовувати засвоєння як перехід від незмінної моделі знань до динамічних систем розумових дій. Використовуючи таку стратегію розвитку критичного мислення, як **«спрямоване читання»**, даю можливість учням вдуматись у сутність характерів героїв, проблему самотності людини в сім'ї, становлення особистості, оцінити перемогу сили духу. У той же час моральні проблеми, закладені в оповіданні, стануть предметом цікавої дискусії в класі. Аналізуючи художні твори, школярі пізнають морально-ціннісну суть людського буття.

Знайомлячись з цінностями світової художньої культури, проводячи паралелі з історичною епохою, творами живопису, учні насамперед удосконалюють свій власний духовний світ.

Адже в процесі навчання діти повинні не тільки засвоїти загальнолюдські цінності, а й самовизначитися у світі культури, удосконалювати себе як суб'єкта культури. Цьому сприяють такі види роботи, які дозволяють висловити власне ставлення, наприклад, складання діалогу з героєм твору.

У викладанні зарубіжної літератури значне місце приділяю методам, формам, умовам формування таких важливих складових самореалізації учнів як самостійність, активність, пізнавальний інтерес, творчі здібності. Велику допомогу у формуванні таких складових надає впровадження новітніх освітніх технологій. Серед них найперспективнішою **інтерактивна технологія**, завдяки якій учень стає активним учасником навчання. Тому на уроках застосовую такі форми роботи як «Навчаючись – вчуся». Цей улюблений учнями прийом використовується під час узагальнення та повторення або вивчення блоку інформації. Він дає можливість кожному учню взяти участь у передачі своїх знань однокласникам.

На уроках мови та літератури створюю атмосферу, за якої розкриваються діти різних темпераментів. У цьому допомагають **ігрові технології**, що спонукають тренувати особистісні навички, дають можливість визначити власне ставлення до конкретної життєвої ситуації. Це може бути **рольова гра-ідентифікація «Я - письменник»**, **віртуальна подорож**, **«оживлення» скульптур, картин**. Важливим засобом підвищення інтересу учнів до художнього слова є діалог. Цікавість до творчості письменника та книжки пробуджує, зокрема, інтерв'ю. Заздалегідь готую учня, який виконує роль письменника. Класу пропоную самостійно прочитати біографію письменника, підготувати запитання для інтерв'ю. На таких уроках учні зустрічаються також з літературним героєм, ставлять йому запитання, слухають

розповідь. Саме під час проведення ігор створюється «ситуація успіху», коли дитина відчуває впевненість у власних силах, отримує не тільки певні знання, а й практичний досвід. «Чого чекає дитина, яка переступає поріг школи? Лише успіху. Ситуація успіху — необхідна умова для формування позитивного ставлення школяра до навчання та переростання його в активний, творчий процес. Успіх, пов'язаний із переживанням емоційного підйому, створює відчуття внутрішнього благополуччя. Хоча б один раз переживши успіх, учень буде знову і знову прагнути до нього,» - вважає професор кафедри психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, кандидат психологічних наук, професор Т. М. Зелінська.

Цікавим і продуктивним прийомом є пропозиція **співавторства**, спроби розвинути сюжетні лінії, змінити фінал, створити монтажний ряд із епізодів одного або кількох зовсім різних творів. Така організація роботи надає можливість абсолютно різного сприйняття учнями художніх творів, виникнення різних асоціацій, припущень, висновків.

Практикую в своїй практиці **компаративний аналіз** споріднених текстів: Астаф'єв і Хемінгуей; Шолохов і Г.Белль; Байрон і Міцкевич; пошук літературних і фольклорних аналогій (Шекспір, Стендаль, Гейне).

Практичне застосування досвіду на уроках російської мови

Робота з формування гуманістичних рис характеру учнів продовжується на уроках мови. Мова - найбільший учитель, наставник, мова - починаючи від колискової пісні і потішок і до «Іліади», до Тургенєва, Чехова, Буніна - завжди формувала і формує світосприйняття, людяність, моральність. Мова була педагогом і тоді, коли ще не було ні шкіл, ні книг. І тепер вчить, у століття інформаційних технологій. І чим багатший світ мови, в який ми вводимо наших учнів, тим глибше буде розвинений їх світ, - не тільки у сфері зовнішнього спілкування, але і їхня душа, яка, як сказав поет, «зобов'язана працювати і день і ніч».

На уроках російської мови, працюючи над фонетичним, граматичним розбором, над правописом суфіксів і приставок, над засвоєнням орфограм і пунктограм, звертаю увагу учнів на значення слів, зміст прислів'їв і приказок, на повчальний бік того чи іншого тексту, адже для гармонійного розвитку особистості необхідно прилучення до скарбів духовної культури народу.

Наприклад, при вивченні теми «Синоніми», «Антоніми» пропоную учням попрацювати з поняттями: співчуття, повага, турбота, чуйність, співпереживання, любов, ніжність, сердечність, миролюбність, совість, шляхетність, сором, пам'ять, жертвність, почуття провини, порядність, докори совісті.

Спільна робота з учнями може будуватися двома способами: учитель пропонує учням продумати і записати поняття, близькі даним, потім кожен знайомить з результатами своєї роботи, і складається загальний ряд, аналізуються основні відтінки, які відрізняють кожне поняття; спільно в процесі обговорення вибудовується ряд близьких за значенням понять, записується на дошці, а кожен у зошиті аналізує їх смисловий зміст.

Ефективними та результативними вважаю такі форми роботи: добір лексичного, текстового матеріалу при відпрацюванні мовної теми; створення власних висловлювань на морально-етичні теми на уроках розвитку зв'язного мовлення; добір текстів морально-етичної спрямованості для диктантів, переказів, читання вголос та мовчки, аудіювання, складання діалогів. Особливу увагу, на уроках російської мови, приділяю добру такого дидактичного матеріалу, який не тільки дає змогу проводити мовні спостереження, а своїм ідейним змістом сприяє вихованню кращих рис людини: доброти, чуйності, лагідності, співчуття. Ставлю за мету донести до свідомості школярів, що бути добрим і щирим, чуйним і чесним – їх обов'язок. Пропоновані

речення й невеликі тексти, узяті з творів В. О. Сухомлинського, Д.С. Лихачова, УНТ, літературна творчість поетів і письменників сприяють формуванню високих моральних рис працелюбності, гуманності, героїзму, любові до Батьківщини, матері, виховують людяність і доброту. Цьому сприяє розмаїття вправ, зміст яких направлений на становлення гуманістичного світогляду.

Наприклад, при повторенні правил вживання розділових знаків у складному реченні і реченні з однорідними членами можна використовувати такий вислів Д. С. Лихачова: «Воспитание любви к родному краю, к родной культуре, к родному селу или городу, к родной речи - задача первостепенной важности, и нет необходимости это доказывать. Но как воспитать эту любовь? Она начинается с малого - с любви к своей семье, к своему жилищу, к своей школе. Постепенно расширяясь, эта любовь к родному переходит в любовь к своей стране - к ее истории, ее прошлому, а затем ко всему человеческому, к человеческой культуре».

В процесі підготовки до уроку з російської мови приділяю увагу **мотивації**, тобто заохоченню учнів до самовираження. Забезпечити це можливо рядом факторів. По-перше, матеріал, що використовується на уроці, повинен бути цікавим. По-друге, прийоми роботи з навчальним матеріалом повинні приваблювати учнів. Цьому сприяють нестандартні форми проведення занять, цікаві ігри, залучення учнів до досліджень, проектної діяльності, групові форми роботи, де учень відчуває себе суб'єктом спілкування, навчальні ігри, що ставлять учнів у життєву ситуацію, сприяють творчому самовираженню. Робота в групах найкраще формує комунікативні навички, мовну культуру, стимулює творчу активність кожного учня, гуманізацію міжособистісних стосунків; накопичення досвіду моральної поведінки через систему соціальних ролей, інтеграцію в соціокультурне середовище. Вивчаючи будь-яку тему, проводжу гру «Відгадайка». Група учнів отримує картку зі словом чи словосполученням і за певний час складає невеличкий опис, який пропонує класу. Наприклад, урок «Имя прилагательное: общее значение, морфологические признаки, синтаксическая роль» почала зі слів Пришвіна: «Все прекрасное на земле – от солнца, все хорошее от человека». Діти пояснили, чому ці рядки мають відношення до уроку, визначили, чи є у записаних реченнях прикметники. Робота з прикметниками тривала з пропозицією:

Хай добрим розум буде в вас,
А серце хай розумним буде.
(С. Я. Маршак)

Пропонувалося учням визначити за тлумачним словником лексичне значення слова «сердце». Відповідали, що може сказати про серце лікар, як він може визначити його (глухие тоны сердца, больное сердце, увеличенное). Як ми говоримо про серце людини з добрими очима, про серце людини, яка живе інтересами інших людей. Діти записали 10 прикметників (доброе, беспокойное, горячее, золотое, огромное, мягкое, и т.д.). Кожний прикметник обговорюється, осмислюється. Для чого? Для того, щоб діти зрозуміли різницю між словами «великодушное и благородное» , «жалостливое и кроткое».

Далі працювали з фразеологічним словником, виписували фразеологізми зі словом «серце», пояснювали значення, говорили про людей з добрим серцем, гарячим серцем, міркували над значенням слова «милосердя», «милосердный». Дійшли висновку, що «милість серця – у людини, яка любить людей, тієї, яка відчуває біль інших». Окрім того навели приклади літературних героїв – хто чуйний, добрий. Визначили, як називають людей, які мають іншу життєву позицію, інше ставлення до людей.

Записали прикметники з протилежним значенням до слів: «доброе, беспокойное» – «безумное, бесчувственное, глухое, жестокое, зачерствелое, злое, ледяное». Пояснили значення фразеологізму «серце обросло мохом», працювали над

питаннями: «Чим страшне «крижане серце»? Навели приклади таких літературних героїв («Три товстуни», «Снігова королева»). «Що значить «залізне» серце? Хто з відомих вам героїв хотів замінити таке серце іншим? («Чарівник Смарагдового міста») Учні записували речення, використовуючи прикметники. Останні хвилини уроку були відведені на створення мініатюри на одну з тем: «Пам'ятник Добрій Людині», «Мене переповнює любов і ніжність», «Чи милосердні ми?». Таким чином, учні самі прийшли до висновку про милосердя, доброту.

Учням 5 класу даю таку форму роботи як «Спіймай помилку». Група отримує картки з реченнями, в які вкралася помилка, її слід знайти за певний час. Така інтерактивна форма дуже нагадує самоперевірку або взаємоперевірку. І може мати безліч варіантів.

В середніх та старших класах проводжу уроки за допомогою комп'ютера, який органічно ввійшов у наше життя як джерело текстової, анімаційної, аудіовізуальної та інших видів інформації. Завдяки цьому навіть сухий теоретичний матеріал оживає, а абстрактні поняття постають як конкретні явища.

Прикладом такого використання комп'ютера може служити урок з російської мови у 9 класі «Речевая деятельность (у) № 5. Текст и его основные признаки (обобщение и систематизация). Подтекст (подтекстовая информация). Слушание. Слушание-понимание текстов разных типов и стилей на общественные темы». (додаток)

Уроки мови та літератури мають бути уроками виховання Людини. Людини красивою душею, здібної міркувати й відчувати, цінувати минуле й творити щасливе майбутнє.

Висновок

Як доречні слова Л.М. Толстого: «Для того чтобы хорошо прожить жизнь, надо понимать, что такое жизнь и что в этой жизни надо и чего не надо делать. В каждом человеке живут 2 человека: один слепой, телесный, а другой зрячий, духовный. Один - слепой человек - ест, пьет, работает, отдыхает... Другой - зрячий, духовный человек - сам ничего не делает, а только одобряет или не одобряет то, что делает слепой, животный человек. Зрячую, духовную часть человека называют совестью. Эта духовная часть человека, совесть, действует так же, как стрелка компаса. Стрелка двигается с места только тогда, когда тот, кто ее несет, сходит с того пути, который она показывает... То же и с совестью: она молчит, пока человек делает то, что должно. Но стоит человеку сойти с настоящего пути, совесть показывает человеку, куда и насколько он сбился. Совесть - это закон добра в душе человека».

Отже, моральність - найвища міра людяності. Вона починається з усвідомлення обов'язку особи, з добровільного рішення поступитися своїми інтересами на користь іншої людини в обмін на звичайне почуття вдячності. І наш обов'язок - виховати це в дітей, щоб вони поводитися саме так.

Процес формування духовних цінностей – тривалий, швидкого результату бути не може, але та робота, яка проводиться вчителями на уроках російської мови і літератури, допоможе «посіяти» дорогоцінне зерно в душі наших учнів.

Вчитель-філолог в школі – головна фігура. За ним стоять Пушкін, Гоголь, Толстой, Достоєвський, Тютчев і весь сонм великих письменників та поетів. Література, рідна мова, потім історія насамперед творять найкращого сина своєї Вітчизни.

Виходячи з вищесказаного, можна визначити педагогічні умови формування гуманістичної спрямованості світогляду учнів і шляхи реалізації проблеми у практиці сучасних навчальних закладів:

1. Основною метою навчально-виховного процесу повинна стати реалізація духовно-творчого потенціалу особистості учнів на засадах загальнолюдських і національних цінностей;

2. Організація цілеспрямованої діяльності щодо формування гуманістичних цінностей у дітей у процесі вивчення дисциплін філологічного циклу (орієнтувати учнів на високі моральні цінності, інтегрувати в систему національної і світової культур, направляти в подальшому на участь в духовному розвитку суспільства).

3. Опора на психологічний механізм формування гуманістичних цінностей особистості, морально-естетичні переживання цінностей людства.

4. Використання діалогових форм спілкування викладачів і учнів. Навчально-виховний процес повинен проходити в атмосфері щирості, взаєморозуміння, взаємоповаги.

5. Організація навчально-виховного процесу на естетичних засадах.

Викладені в досвіді теоретичні засади й практичні шляхи застосування не претендують на оптимальне й вичерпне розв'язання проблеми формування гуманістичної спрямованості світогляду учнів у предметному навчанні. Теоретичне вивчення проблеми, аналіз практичної власної роботи свідчать про необхідність створення комплексної системи формування гуманістичної спрямованості світогляду учнів протягом усього періоду навчання, що передбачає розробку відповідних програм і методик, відкриває перспективи подальших досліджень у межах міждисциплінарної проблеми формування гуманістичної спрямованості світогляду учнів.

Список використаних джерел

1. Бердяев М. О назначении человека. — М.: Республика, 1993. — С.62.
2. Біличенко О., Стоянов В. Гуманістичний світогляд викладача як умова модернізації вищої освіти в духовно-культурному контексті часу//Вісник Львів.- 2009. - № 25. - С. 169–174.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П.Наволокова. – Х.: Вид.група «Основа», 2009.- 176 с.
4. Зарубіжна література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори Ю.І. Ковбасенко, Г.М. Гребницький, Н.О.Півнюк, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська. Керівник авторського колективу Ю.І. Ковбасенко. За загальною редакцією Д.С.Наливайка. – К., Ірпінь: Перун, 2005.
5. Садкіна В.І. 101 цікава педагогічна ідея. Як зробити урок. - Х.: Вид. група «Основа», 2008. - 88с.
6. Формування духовних цінностей на уроках світової літератури / Кузьмицька С. // Всесвітня література в сучасній школі. - 2012. - № 10 - С.9.
7. Програми самореалізації особистості (збірник комплексних завдань для класів гуманітарного естетичного та філологічного профілів). Світова література. 7клас. Укладачі: Гарна С.Ю., Соколова Т.Є., Ціко І.Г./ Заг. ред. Мельникової Л.В. – Донецьк, 2012. – 238с.
8. Кузнецова В.Г., Шпетна С.А., Дмитренко В.І., Акіншина І.М. Зарубіжна література (від античності до сьогодення): Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення курсів зарубіжної літератури. – Луганськ, 2001. – 59 с.
9. Кузнецова В.Г. Основні тенденції розвитку гуманітарного світогляду у сучасної учнівської молоді// Гуманізація навчально-виховного процесу: Науково-методичний збірник. Вип.IV / Ред. колегія: Г.І.Легенький, В.І.Сипченко, М.Б.Євтух, Г.П.Шевченко та ін. – Слов'янськ, 1998. – С.21-24.

УРОК РУССКОГО ЯЗЫКА В 8 КЛАССЕ

ТЕМА УРОКА: Речевая деятельность (у) № 5. Текст и его основные признаки (обобщение и систематизация). Подтекст (подтекстовая информация). Слушание. Слушание-понимание текстов разных типов и стилей на общественные темы.

**Речевая деятельность.
Текст и его основные
признаки (обобщение).
Подтекст (подтекстовая
информация)**

Слушание. Слушание-понимание текстов разных типов и стилей на общественные темы

Цели урока: формирование

- коммуникативной компетенции (развиваем умения и навыки от слушания (чтения) к пониманию текста; развиваем умение строить собственное публичное выступление);
- языковой компетенции (обогащаем словарный запас);
- деятельностной компетенции (развиваем умение анализировать текст, выделять в нем основные признаки текста, смысловые отношения, виды связи предложений);
- социокультурной компетенции (формируем представление о мировоззрении, воспитываем высокие моральные качества)

ЦЕЛИ УРОКА: работаем над формированием

- ✓ коммуникативной компетенции (развиваем умения и навыки от слушания (чтения) к пониманию текста; развиваем умение строить собственное публичное высказывание или коммуникативный акт);

- ✓ языковой компетенции (обогащаем словарный запас);

- ✓ деятельностной компетенции (развиваем умение анализировать текст, выделять в нем основные признаки, смысловые отношения, виды связи предложений);

- ✓ социокультурную компетенцию (формируем представление о мировоззрении, воспитываем высокие моральные качества).

ВИД УРОКА: урок развития речи (устно) № 5

ОБОРУДОВАНИЕ: презентация, раздаточный материал

ХОД УРОКА:

I. Актуализация.

Учитель: - Перед вами лежит кусочек ткани и лист с напечатанным на нем текстом. Как вы думаете, что общего между этими предметами? (*В тексте все слова и предложения, как нити ткани связаны в единое целое.*)

- ? как называются предприятия, где изготавливают ткани?

(*Предприятия, где ткнут ткани, называют текстильными. Может быть, это не случайно? Если из ткани удалить основную нить, она может рассыпаться. Так и текст не может существовать без основной мысли.*)

- Давайте обратимся к справочному материалу нашей презентации и определим значение слова “текст” (учащиеся записывают значение слова в тетрадь)

ТЕКСТ -

(от латинского *textum* – ткань, связь, сплетение, структура, связанное изложение, соединение)

Несколько предложений или абзацев, связанных в целое темой и основной мыслью

ПРИЗНАКИ ТЕКСТА:

- предложения связаны общей темой;
- смысловая цельность, относительная законченность;
- композиционная законченность (есть зачин, основная часть, концовка);
- предложения связаны друг с другом с помощью разных языковых средств: повторения слов, личных и указательных местоимений, синонимов, антонимов, однокоренных слов, союзов, частиц и т.д.

Смысловые отношения между предложениями различны:

- а) содержание одного предложения может быть противопоставлено содержанию другого;
- б) содержание второго предложения может раскрывать смысл первого или пояснять один из его членов, а содержание третьего — смысл второго и т. д. Таким образом, любой текст представляет собой соединение предложений по определенным правилам.

Тема — это то, о чем повествуется, что описывается в тексте, о чем ведется рассуждение. Название текста может быть прямо связано с темой («Война и мир», «Отцы и дети»), а может и не указывать на тему («Евгений Онегин»).

Основная мысль передает отношение автора к предмету речи (общественному явлению, какому-либо событию, человеку, его внутреннему миру).

Основные виды грамматической связи между частями текста

<p>цепная</p> <p>Второе предложение цепляется с первым, третье – со вторым и т.д.</p> <p>Особенности:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повтор ключевого слова. 2. Замена ключевого слова синонимом или синонимичным оборотом. 3. Замена ключевого слова местоимением. 4. Повтор того или иного члена предложения. 	<p>параллельная</p> <p>Предложения не цепляются одно с другим, а сопоставляются</p> <p>Особенности:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Одинаковый порядок слов. 2. Одинаковые грамматические формы членов предложения. 3. Вводные слова, указывающие на порядок мыслей и связь между ними. 4. Иногда повторение первого слова.
--	--

Различают три типа речи:

- ❖ повествование,
- ❖ описание,
- ❖ рассуждение.

- Повествование — это рассказ, сообщение о каком-то событии в его временной последовательности. На первый план здесь выдвигается порядок протекания действия, развитие сюжета.
- В описании в центре внимания словесное изображение какого-либо предмета, явления действительности, перечисление его признаков.
- Особенность рассуждения в том, что в нем объясняется какое-то положение, доказывается какой-то тезис, вывод, мысль.

- Оказывается, текст – это не что иное, как словесная ткань, связанная в единое целое общей мыслью. В подтверждение этих слов хочу привести строки стихов поэта-просветителя XVIII века А. Кантемира:

Хоть муза моя всем сплошь имать досаждати,
Богат, нищ, весел, скорбен – буду стихи ткати.

II. Оглашение темы, целей урока.
(Обязательно определить эксперта из числа учащихся, который в конце урока проанализирует, что из поставленных задач

было выполнено, а что – нет)

III. Работа над темой урока.

1. Задание № 1 (наблюдение над языковым материалом): выберите из предложенных вариантов только тот, где, по вашему мнению, напечатан текст; обсудите получившийся результат в паре; подготовьте аргументированный ответ. (варианты на карточках)

I вариант

По дороге обогнали лесорубов. Леонтьев был страстный охотник и рыболов. У кораблекрушения есть свои законы. У Блока есть малоизвестные стихи: «Ночь теплая одела острова». На кухне уже гудел старый самовар. Гончарные трубы говорили о существовании древнего водопровода. Вода звенела, как бы падая в медный таз, с головокружительной высоты.

II вариант

Такой густой осинник, что зайцу не проскочить, а тут еще и в густоте снизу выбилась высокая крапива... И так везде в мире: где свет, там и тень. У нее ведь каждый листик трепещет и купается в свете. Осина светолюбивая, а под осинной растут тенелюбивые травы, папоротники, хвощи. Береза и осина – самые светолюбивые деревья и, особенно, мне кажется, осина.

III вариант

Теперь я могу отдохнуть месяца два, встречать июньские зори на Оке, дышать в лугах, слушать тихий звон бора.

Налегке я еду в маленькую слободку под старым монастырем. Там, за стенами, чинно ступают черные монашеники, тысячи грачей и галок громоздятся на кровлях, а кругом звенит иглами вековой бор...

Работа в парах:

Слушаем _____ ответы учащихся:

(- в первом варианте набор предложений, не связанных основной мыслью;

- во втором варианте нарушена композиция и связь предложений;

- в третьем варианте текст.)

2. **Обобщение знаний о тексте.** Учитель: - Давайте вспомним, какими признаками обладает текст. Обратимся к материалу презентации.

ПРИЗНАКИ ТЕКСТА:

- предложения связаны общей темой;
- смысловая цельность, относительная законченность;
- композиционная законченность (есть зачин, основная часть, концовка);
- предложения связаны друг с другом с помощью разных языковых средств: повторения слов, личных и указательных местоимений, синонимов, антонимов, однокоренных слов, союзов, частиц и т.д.

- Предложения связаны общей темой;
- смысловая цельность, относительная законченность;
- предложения связаны друг с другом с помощью разных языковых средств: повторения слов, личных и указательных местоимений, синонимов, антонимов, однокоренных слов, союзов, частиц и т.д.

3. **Задание № 2** (упражнение на трансформацию теоретического материала):

Прочитайте выразительно текст (1 ученик вслух, остальные – молча), определите признаки текста, подберите заголовок, определите тему, основную идею, определите вид грамматической связи предложений (цепная или параллельная) (Варианты заголовка: Окно в мир; ...)

У каждого из нас есть свое окно в мир. Оно, конечно, не физическое, оно условное. Окно в мир - это наша система ценностей, через которую мы воспринимаем все происходящие вокруг нас события. Это экран, благодаря которому мы видим все, что происходит вокруг.

То есть, окно в мир - это наше МИРОВОЗЗРЕНИЕ, включающее мысли, убеждения, принципы, установки, ожидания, всевозможные нормы и ограничения, мнения, опыт и многое другое.

То, что для одного прекрасно, другого совсем не трогает. То, что для одного смешно, для другого - глупо. То, что одному трагедия, другому - пустяк. Казалось бы, информация от мира поступает одна и та же. А реакция - разная. Мы так привыкли к своему окну, что вовсе не замечаем его. А оно между тем делает очень важное дело: оно каждый день, шаг за шагом строит нашу судьбу.

Представьте, что на вашем окне написано: "Меня никто не любит" или "Я никому не нужен". Вы смотрите наружу и видите мир, в котором вас никто не любит и где вы, разумеется, никому не нужны. Но! Окружающий мир тоже смотрит и видит за окном человека, которого никто не должен любить, никому не нужного. Ведь именно так вы заявляете себя миру! Как же он разглядит в вас другое, когда вы сами себя и свое место точно определили? Вы уже постарались! Миру не остается ничего другого, как подтвердить вашу "заявку". Мир сделает так, как заявлено вами.

Задание 2. Докажите, что перед нами текст:

1. Единая ТЕМА связывает все предложения.
В них говорится о ...
2. Предложения объединены ОСНОВНОЙ МЫСЛЬЮ.
Автор говорит ...
3. Структурное ЕДИНСТВО создается благодаря определенному порядку предложений, интонации, тематическому единству, смысловой законченности. Есть зачин, основная часть, концовка.
- 4 Заголовок:
5. Вид грамматической связи предложений:
6. В данном тексте ведущим ТИПОМ РЕЧИ является
Т. К. ...

Вывод: перед нами текст, так как предложения объединены тематически, по смыслу, есть структурное и стилистическое единство.

Вопросы:

1. Тема текста –
2. Основная мысль (каким был авторский замысел, полностью ли он раскрыт) –
3. Докажите, что текст имеет структурную завершенность (есть зачин, основная часть, концовка):
4. Ваш заголовок:

5. Вид грамматической связи предложений (цепная с элементами параллельной)
6. К какому типу речи отнесем данный текст? (повествование с элементами рассуждения)

IV. Слушание-понимание текста, работа над понятием «подтекст»

1. Подготовительная работа к восприятию текста:

Текст, над которым мы работали, имеет оригинальное название «Окно в мир», а какие ассоциации вызывает у вас слово «ОКНО» (окно в мир, в сказку, в детство, в Европу, во взрослую жизнь, лунное окно...) Вывод: окна бывают самыми разными. Знаете, благодаря окну в мир Интернета я открыла для себя еще одно окно, я хочу, чтобы и вы его увидели.

2. Прослушивание музыкальной композиции С. Копыловой «ОКНО»

3. Анализ текста:

- ✚ определите тему текста (рассказ о двух больных);
- ✚ объясните смысл заголовка, который предложил автор;
- ✚ а какой заголовок предложили бы вы?
- ✚ составьте план к тексту:

1. Однажды в больничной палате.
2. Мир за больничным окошком.
3. «Он мучился злобой и зависть росла...»
4. «...сосед у стены занемог»
5. «А он лишь к стене отвернулся»
6. Страшная правда.
7. «Да он вас утешить старался»

- ✚ В данном произведении огромную роль играет не прямая фактуальная информация, а подтекстовая. Давайте обратимся к материалу учебника – стр. 86¹ – и узнаем, что называется подтекстовой информацией.

- ✚ Сформулируем своими словами: **подтекст – это внутренний, скрытый смысл высказывания, не высказанное прямо, но вытекающее из ситуации, отдельных деталей, реплик.**

- Давайте разберемся с подтекстом данного произведения:
- Известно, что в палате лежат двое. А какая болезнь у них? (тяжко больных ч-ка)
- Что было доступно этим людям? (один мог смотреть в окно, другой видел лишь краску дверную)
- Что видел в окне первый больной? Найдите отрывок.
- Существительные с какими суффиксами преобладают в его рассказе? (окошко, речка, зверушка, кошка, старушка) Что этим хотел подчеркнуть автор?
- Почему в первой и второй строфе «из окошка», а в третьей и четвертой «окна»? (для второго больного мир узок – всего окошко)
- Какое впечатление произвели эти рассказы на второго больного? (он мучился злобой, в нем зависть росла)
- Что случилось однажды ночью? Как вы оцениваете поступок второго больного? Почему он не помог своему соседу?
- Какова была реакция второго, когда он увидел в окне глухую стену? Как вы думаете, о чем он подумал?
- Какой урок вынес второй из этой трагедии? Какой смысл имеет фраза «Зачем же тогда?...»

¹ *Русский язык: учебник для 9 класса общеобразовательных учебных заведений с русским языком обучения /Т. Я. Фролова, А.Н. Рудяков – К.: Грамота, 2009 г.*

- Внимательно прочитайте последнюю строфу: сестра милосердия говорит, что умерший был слепым, и говорит она это СЛЕПОМУ. ПОЧЕМУ слепому?
- Что значит в вашем понимании «утешить»?
- Сделайте вывод, чем же болели эти люди? (один был болен телом, а другой – душой)
- В чем же подтекст этой притчи? (Тут лишние любые слова, в любой ситуации надо оставаться человеком. У кого-то могут быть слепыми глаза,

Подтекст – это внутренний, скрытый смысл высказывания, не высказанное прямо, но вытекающее из ситуации, отдельных реплик, деталей...

ЗАЧЕМ НУЖЕН ПОДТЕКСТ?

Где чаще всего мы сталкиваемся с подтекстом?

но гораздо страшнее, когда у человека душа слепа)

V. Подведение итогов:

1. Эксперт анализирует задачи урока (выполнено – не выполнено)
2. Метод «Микрофон»: На уроке мне понравилось...
Больше всего меня впечатлило...
Я запомнил, что...

Рефлексия:

1. На уроке мне понравилось...
2. Больше всего меня впечатлило...
3. Я запомнил, что...

Домашнее задание: написать в рабочей тетради сочинение-миниатюру: «О чем меня заставила задуматься песня-притча «ОКНО» Светланы Копыловой?»

Домашнее задание: написать в рабочей тетради сочинение-миниатюру по данному сюжету

Песня-притча «Окно» Светланы Копыловой

Лежали в больнице в палате одной
 Два тяжело больных человека.
 Один у окошка лежал, а другой -
 У двери, где не было света.
 Один постоянно в окошко глядел,
 Другой - лишь на краску дверную,
 И тот, что у двери, узнать захотел
 Про жизнь за окошком другую.

С готовностью первый больной рассказал,
 Что видно ему из окошка:
 «Там тихая речка, дощатый причал,
 И ходит по берегу кошка.
 По синему небу плывут облака,
 Причудливые, как зверушки.
 Сидят на причале там два рыбака,
 И с внуком гуляет старушка».

И так каждый день. То про сказочный лес
 Рассказывал, то про влюбленных.
 Другой же сосед перестал даже есть,
 Считая себя обделенным.
 Он мучился злобой, и зависть росла,
 Его постоянно съедая.
 Не мог он понять, почему же была
 Тут несправедливость такая.

Однажды сосед у окна занемог,
 Что не было сил разогнуться.
 Он стал задыхаться и даже не мог
 До кнопки своей дотянуться.
 У двери сосед мог на кнопку нажать
 И вызвать сестру милосердя,
 Но он не нажал и остался лежать,
 Глаза закрывая усердно.

Наутро сестра милосердя пришла
 Постель поменять за покойным.
 Сосед попросил, и она помогла
 Занять эту самую койку.
 Когда ж он в окно, наконец, посмотрел,
 На шее задергалась вена.
 Увидел он вместо того, что хотел,
 Глухую бетонную стену.

Он был потрясен и сестре рассказал
 Про тихую чистую речку,
 Про сказочный лес, про дощатый причал,
 И небо в кудрявых овечках.
 «Ах, если б он видел! - сказала сестра.-
 Всю жизнь он слепым оставался».
 «Зачем же тогда?..» - тут слепой прошептал...
 «Да он вас утешить старался».

УРОК ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 6 КЛАСІ

Тема: Володимир Галактіонович Короленко (1853-1921). «Сліпий музикант». Пошук головним героєм (Петром Попельським) свого місця у світі.

Тема уроку для оголошення учням: Духовне відродження людини у повісті В.Г.Короленко «Сліпий музикант».

Мета: показати духовне відродження скривдженої долею людини, визначити гіркий і тернистий шлях головного героя Петруся до усвідомлення свого призначення; розвивати навички зв'язного мовлення учнів, уміння користуватися цитатним матеріалом; виявити ставлення учнів до проблеми суспільства, поговорити про байдужість оточуючих людей по відношенню до людей з обмеженими можливостями, про людську стійкість, про мужність і незламну силу духу людей-інвалідів, підвести учнів до висновку, що інваліди - повноправні члени нашого суспільства, виховувати в дітях бажання надавати посильну допомогу кожному, хто її потребує, виховувати вольові якості, життєвий оптимізм та гуманізм.

Реалізація на уроці змістових ліній літературної освіти:

- емоційно-ціннісна лінія: розкриття значущості теми для суспільства, формування духовно-емоційного світу учнів, розвиток інтересу учнів до читання;
- літературознавча лінія: розкриття жанрово - стильових особливостей художнього твору;
- культурологічна лінія: виховання загальної культури учнів, життєвих якостей та гуманізму.

Очікувані результати: учень (учениця) знає зміст повісті «Сліпий музикант»; характеризує образ головного персонажа, пояснює його вчинки та мотиви поведінки; простежує духовні зміни, які сталися з головним персонажем.

Епіграф: Людина створена для щастя, але щастя не завжди створене для неї.
В.Г.Короленко

Тип уроку: комбінований

Обладнання: портрет письменника, текст повісті В.Г.Короленка «Сліпий музикант», ілюстрації до твору.

Хід уроку:

I. Підготовка для сприйняття теми уроку:

1. Слово вчителя: У новелі «Парадокс» В. Короленко писав: «Людина створена для щастя, як птах для польоту». Ця фраза відома багатьом, але не всі знають другу її частину: «Тільки щастя не завжди створене для неї». Проблему щастя вирішує письменник і у своїй повісті «Сліпий музикант», яка побачила світ у 1886 р. Проблема, яку В.Г. Короленко підняв у своєму етюді, існує і в наші дні. Поруч з нами живуть і навчаються діти з обмеженими можливостями. Ви зустрічаєтеся з ними на перервах, у їдальні, деякі з них ваші сусіди по будинку. Але чи замислювалися ви, як їм поруч з вами, злюдьми, у яких нема обмежень по хвороби?

Ми присвячуємо тему уроку саме тим людям, які з різних причин не можуть почувати себе так вільно, як ви. Діти-інваліди - це ті ж люди, тільки самі ранимі, найчутливіші, самі, самі ...

Отже повторю своє питання: Для чого ж створена людина? Чи здатна особистість чинити супротив обставинам? Що становить щастя людини? Як їй стати щасливою? Своє розуміння цих питань В. Короленко розкрив на прикладі образу Петра Попельського, головного героя повісті «Сліпий музикант».

2. **Перегляд відеороліка** про дітей з обмеженими можливостями «Вони такі ж, як і ми» (<https://www.youtube.com/watch?v=h1IVd8-yCTI>)

Обговорення:

- Яке враження справив на вас відеоролик?
- Як вижити людині з обмеженими можливостями у світі нерозуміння і неприйняття оточуючих? (В Україні серед інвалідів тільки 8% знаходять сили, щоб жити повноцінним життям. Так, дуже важко дивитися на світ «іншими очима», але світ цей існує, і всі ми живемо в ньому. У нашій країні інвалід не повинен відчувати себе ізгоєм тільки тому, що здоровий чиновник не навчився думати про нього, приймаючи рішення.)

3. **Повідомлення учня** (випереджальне домашнє завдання) «Спіраль професора Еріки Шухардт»: Проаналізувавши більше тисячі доль інвалідів, у тому числі власну, професор Еріка Шухардт змодельовала певний стереотип розвитку самосвідомості і психіки людини, що стала інвалідом. Модель проста і наочна, корисна не тільки самим інвалідам та їхнім близьким, а й реабілітологам:

***Перша стадія:** Інвалідність! Раптовий удар блискавки, стрес. Це біль і безпорадність, втрата відчуття часу і простору. Нездатність зрозуміти, що ж з тобою сталося.*

***Друга стадія:** Чому я, а не хтось інший? ... Перша спроба усвідомлення того, що сталося, осмислення свого нового стану, статусу, можливих наслідків.*

***Третя стадія:** Чим так, краще ніяк! Агресія до всього навколишнього. Потім стан повної безнадійності, апатії ... З'являється бажання розлучитися з життям. Багато проганяють ці думки самі. Іншим потрібна допомога ...*

***Четверта стадія:** Спроба спливати, утриматися. Переговори з Богом, лікарями. Гарячковий пошук виходу з здається безвихідним. Виявлення рятувальної соломинки, але ... знову небезпека! .. Необхідна загальна пильність.*

***П'ята стадія:** Знову депресія, відчуття марності всіх попередніх спроб впоратися з бідою. Втрата друзів, роботи. Можливі алкоголь, наркотики. Це дуже небезпечно! На цьому рубежі зупиняються близько двох третин інвалідів. При постійних періодах самотності й притуплення пильності навколишніх можливі найсумніші наслідки. Тут дуже важливо допомогти людині швидше перейти в наступну стадію. На жаль, це вдається лише двадцяти відсоткам інвалідів!*

***Шоста стадія:** Порятунком потопаючого - справа рук самого потопаючого. Оцінка своїх можливостей. При цьому дуже важливо поставити мету, намітити реальні шляхи до її досягнення. Наприклад, самому придумати конструкцію якого-небудь пристосування, протеза, коляски, або всупереч вироку МСЕК вступити до університету, академію, написати свою книгу, вивчити хоча б одну іноземну мову і т.д. Головне в тому, що безцільне життя - це не життя.*

***Сьома стадія:** Життя знову прекрасне і дивовижне. Йде процес впевненого і спокійного самоствердження. Мета стає все реальніше й ближче. І ось вона досягнута! Життя набула не тільки зміст, а й перспективу, створену твоїми руками, твоїм розумом, твоїм завзятим, непохитним, потужним характером. Але це ще не вершина.*

***Восьма стадія:** Придбання рівних прав та можливостей зі здоровими людьми. До вершини спіралі доходять лише одиниці.*

4. **Проблемне питання:** Чи має кожен учень-інвалід рівні з іншими можливості всередині школи? (обговорення)

II. ОГолошення теми уроку, формулювання разом з учнями мети уроку.

III. Робота над темою уроку:

1. Бесіда за текстом:

1. Яке нещастя сталося в родині Попельських? (їх син народився сліпим.)

Зачитування вчителем уривка із передмови до збірки поезій «Сік дикої груші» сліпої львівської поетеси Тетяни Фролової: «Бачити світ... це не для мене. Власне не зовсім для мене. Бо я сліпа. Очіма я не можу побачити сонце, небо, квіти і дику грушу. Очіма – ні. Я світ бачу серцем, всім своїм еством, вбираю його, причащаюся від його краси і за все дякую Богу: і за квітку, і за травину, за пташиний спів і за те, що я здатна все це відчутти, немов і справді побачими».

- Який висновок ви можете зробити після прочитаного і почутого ?

2. Хто виховував Петра? (*Його мати та дядько Максим.*)

3. В якій атмосфері зростав хлопчик? (*З одного боку його оточувала ніжність матері, поетичність її творчої натури, з іншого — мужність старого воїна, дядька Максима. Хлопчик зростав в атмосфері любові, тепла, турботливого ставлення.*)

4. Що відомо про дядька Максима?

5. Що єднало дядька і племінника? (*Вони обоє мали вади: племінник був сліпий, а дядько не мав ноги.*)

6. Як ви думаєте, яку роль відіграв дядько Максим у вихованні Петра? (*Він вносив «чоловіче» начало, без якого Петро виріс би, наче «теплична рослина», і замкнувся б у собі.*)

2. Творче завдання

- Подумайте, яким кольором можна зобразити кожен з етапів життя головного героя.

3. Виразне читання учнями епізоду «Зустріч Петруся з Евеліною»

4. Бесіда:

1. Чим був викликаний сум Петруся? (*Він соромився своєї сліпоти.*)

2. Як поводи́ла себе Евеліна? (*Досить впевнено, сміливо.*)

3. Як Петрусь сприйняв нову знайому? (*Він спочатку проганяв її, а потім сам став чекати, щоб вона прийшла.*)

4. Що найбільше вразило хлопчика в новій знайомій? (*Приємний, спокійний голос. Оскільки до цього «усі знайомі йому діти кричали, сміялися, билися, плакали, але жоден не говорив так приємно».*)

5. Як відреагувала Евеліна на звістку про сліпоту хлопчика? (*Вона розплакалася.*)

6. Яку роль відіграла Евеліна в житті Петра? (*Вона стала його ангелом-охоронцем, а пізніше коханою, дружиною, матір'ю його сина. Евеліна вносила в їхню дружбу «свій спокій, свою тиху радість, повідомляла сліпому нові відтінки навколишнього життя», а він «давав їй своє горе».*)

5. Переказ тексту:

Розкажіть про те, як проходили заняття Петра й Евеліни з дядьком Максимом.

6. Бесіда:

1. Який талант мав Петрусь? (*Талант до музики.*)

2. Хто розвивав талант хлопчика? (*Дядько познайомив його з музикою простого селянина Йохима, який грав на сопілці. Мати — із серйозною класичною музикою. Саме вона захопила його грою на фортепіано.*)

3. Подумайте, чи правий був Максим, вирішивши розширити коло спілкування свого племінника? (*Так, він прагнув показати Петрові, що світ набагато ширший, ніж той міг собі уявити. Дядько хотів подолати замкнутість хлопчика.*)

4. Розкажіть про родину Ставрученків.

5. Петро сказав Евеліні: «Мені тільки здається, що я зайвий на світі». Чому у героя виникали ці думки? Чи згодні ви із цими словами Петра?

7. Коментар учителя:

Евеліна сказала мудру фразу: «У кожного своя дорога в житті». Молоді Ставрученки висловлювали свої думки із цього приводу, їхні слова стривожили душу Петра. Окрім того, знання про те, що поза стінами маєтку існує інший світ, теж стривожило героя. Його мучило відчуття своєї неповноцінності, викликаного сліпотою. Петро цілком поринув у морок, в особисте нещастя, замкнувся у собі.

8. Бесіда:

1. Яку роль й житті Петра відіграла зустріч із дзвонарем? (*У Петра з'явилася думка, що доля сліпих — зло й образа. У нього почалася душевна криза.*)
2. Що вивело Петра з духовної кризи? (*Подорож зі сліпими співцями на чолі з Кандибою.*)
3. Що дала Петрові подорож зі сліпими співцями? (*Петро поба чив і пережив голод, холод, злидні, приниження. Тобто герой побачив справжнє горе, що було набагато страшнішим за його недугу.*)
4. Як змінився Петро після пережитого під час мандрівки? (*Петро вийшов із кризи.*)

9. Робота з текстом:

1. Порівняйте гру Петра до подорожі і після.
2. Знайдіть у тексті слова, що свідчать про зміни в душі Петра. (*«На місці сліпого і невтомного егоїстичного страждання він носить у душі відчуття життя, він відчуває і людське горе, і людську радість, він прозрів і зможе нагадати щасливим про нещасних...»*)

10. Перегляд епізодів із фільму «Сліпий музикант» (на вибір учителя)
(https://www.youtube.com/watch?v=V_J-keZ1bqA)**11. Бесіда:**

- Яке ваше враження від фільму?
- Наскільки точно в картині передається зміст твору?
- Яке ваше враження від гри акторів?

Слово вчителя: Літературознавець Г. Бялий писав: «Художня логіка «Сліпого музиканта» повинна була привести читача до думки, що навіть людина, жорстоко ображена природою, в змозі подолати егоїстичну зосередженість на своєму нещасті, що і для неї існує не тільки можливість, а й необхідність прагнення до світла, до повноти людського щастя».

- Чи згодні ви з думкою дослідника? Аргументуйте свою відповідь.

12. Проблемні запитання

1. Як би ви відповіли на питання, які були поставлені на початку уроку: «Для чого ж створена людина? Чи здатна особистість чинити супротив обставинам? Як їй стати щасливою?»
2. Як ви думаєте, чи став Петро щасливим? У чому його щастя?

13. Слово вчителя: Щастя кожен з нас розуміє по-своєму. Складовими щастя люди називають роботу, гроші, родину, кохання, кар'єру та багато інших речей. Для головного героя повісті В. Короленка «Сліпий музикант» Петра Попельського щастя полягає в тому, що він знайшов себе: він став музикантом. До свого першого концерту він пройшов тяжкий шлях, на якому були розчарування у собі, горе, сльози, душевна криза. Завдяки дядькові Максиму, Петро знайшов у собі сили перебороти себе, здолати обставини, пов'язані зі сліпотою.

Герой дійсно прозрів, тому що побачив реальне життя, пізнав його і зміг подарувати своє мистецтво людям. Окрім того, Петрові пощастило, що він зустрів Евеліну. Дівчина покохала його і вийшла за нього заміж. Отже, він щасливий ще й тим, що пізнав кохання, має сім'ю, маленького сина, який народився зрячим. У нього попереду щасливе майбутнє.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК**Літературна гра**

Підтвердьте або заперечте твердження.

- 1) Сліпа дитина народилася в багатій сім'ї. (+)
- 2) Усі відразу помітили сліпоту немовляти. (-)
- 3) Максим Яценко воював в Італії з Гарібальді. (+)
- 4) Сестра Анна називала брата Максом. (+)
- 5) Йохим грав на скрипці. (-)

6) Петро й Евеліна познайомилися в саду. (-)

7) Батька Евеліни звали пан Валентин. (+)

V. Узагальнююча бесіда:

1. Які моральні проблеми піднімає В. Короленко у своїй повісті?

2. Що вам сподобалося (*чи не сподобалося*) у характері Петра Попельського?

3. Як змінюється головний герой повісті впродовж розвитку дії у творі?

2. Завдання учням

Визначте ключові моменти духовного зростання Петра Попельського. (*Народження — сліпота — турбота матері й дядька — заглиблення в себе — замкнутість — розгубленість — перебування серед сліпих співців — відродження душі — перший концерт.*)

VI. Підведення підсумків уроку, оголошення оцінок, рефлексія.

VII. ОГОЛОШЕННЯ ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Скласти план характеристики Петра Попельського. Дібрати цитати для характеристики героїв повісті (Анна Михайлівна, Максим Яценко, Евеліна).